

<https://doi.org/10.37919/2221-8807-2025-8-8>

УДК 811.111'25+81'373.46:811.161.2

<https://orcid.org/0000-0001-8912-2888>

<https://orcid.org/0009-0008-6069-5648>

Т. А. КОСМЕДА, О.О. ВОЙТОВИЧ

м. Вінниця, Україна

СКЛАД І ЗМІСТ ТЕРМІНІВ ІДЕОГРАФІЙНОЇ ГРУПИ «ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ЯК НАУКА ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ»: УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКІ ПАРАЛЕЛІ

У статті схарактеризовано 21 одиницю ідеографічної терміногрупи «Перекладознавство як наука та її складники», що презентує базу терміносистеми перекладознавства. На основі аналізу авторитетних словників, енциклопедій лінгвістичних термінів і глосаріїв розглянуто проблему дефініювання виокремлених термінів. Запропоновано авторські дефініції розглянутих одиниць, сформульовані українською та англійською мовами, що в перспективі ввійдуть у структуру тлумачно-перекладного словника термінів перекладознавства, розширивши практику двомовної термінографії.

Ключові слова: англійська мова, ідеографічна терміногрупа, перекладознавство, термінологія, термінографія, українська мова.

Окреслення проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Створення словника перекладознавчих термінів – актуальна проблема сучасного українського мовознавства, насамперед теорії і практики перекладу, а також української термінографії. Назріла потреба в підготовці двомовного українсько-англійського словника термінів транслятології. Для створення такого словника передусім необхідно визначити його склад, тобто ядрові й периферійні зони терміносистеми перекладознавства та здійснити аналіз їх визначень в авторитетних словниках, енциклопедіях лінгвістичних термінів і в спеціалізованих словничках-глосаріях, що презентовані в навчальній літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано порушення певної проблеми й на які спирається автор. Згадки заслуговує насамперед фундаментальна праця Т. Петрової, яка провела аналіз проблеми становлення і розвитку української термінографії загалом з урахуванням її здобутків і недоліків в аспекті формування національної термінологічної критики як са-

© Т. А. КОСМЕДА, О.О. ВОЙТОВИЧ, 2025

мостійного напрямку українського мовознавства (див.: Петрова, 2021), що стала методологічною базою сучасних наукових студій у галузі української термінографії. Вітчизняні дослідники здійснюють поодинокі спроби систематизації та дефініювання термінів перекладознавства. Наприклад, Н. Гриців, О. Сабан та Р. Синдега запропонували дескрипцію особливостей структурно-семантичних та лексико-тематичних трансформацій термінів перекладознавства (Гриців, Сабан & Синдега, 2023); О. Шаблій схарактеризувала термін «псевдодрузі перекладача» (Шаблій, 2002). В останні роки простежуємо укладання невеликих глосаріїв до підручників з перекладознавства: переваги та недоліки подібних словничків частково окреслені (див.: Войтович, 2024). Крім того, проаналізовано особливості фіксації термінів перекладознавства в найбільш авторитетних лінгвістичних термінологічних англ. «Handbook of Translation Studies»), яка перекладена українськими вченими з англійської мови на українську (Енциклопедія перекладознавства..., 2020). На думку В. Бялика, ця енциклопедія є засадничою працею сучасного перекладознавства, що має світове значення (Бялик, 2020: 317). На це вказують й Олександр та Ольга Білоуси, зауважуючи, що зазначена робота є «<...> однією з найпомітніших у світі праць у галузі теорії перекладу» (Білоус & Білоус, 2020: 51). А. Степанова акцентує, що зазначене видання – перший випадок перекладу енциклопедії, яка доступна і в паперовому, і в електронному варіантах (Степанова, 2020: 139). У трьох томах енциклопедії вміщено 144 статті, із яких 74 – у першому томі, 35 – у другому та 31 – у третьому, проте терміни, які розглядаємо в цій студії, у зазначеній енциклопедії презентовані лише однією одиницею – *критика перекладу*. Четвертий том не вийшов, оскільки робота над його підготовкою не розпочалася через російсько-українську війну. Проблему укладання словника термінів перекладознавства вже було порушено на початку ХХІ століття (Абашина, Вороновська & Космеда, 2000), але до укладання словника термінів транслатології це не призвело.

Наголосімо, що проблему виокремлення базових термінів перекладознавства та інтерпретація поняття *базові знання перекладознавства*, на основі яких сформовано відповідні ідеографійні групи розглянутої терміносистеми, висвітлено авторами цієї статті раніше (див.: Космеда, & Войтович 2024; Космеда & Войтович, 2025), зокрема виділено сім ідеографійних груп: 1) назви розділів перекладознавства як науки; 2) назви основних підкатегорій перекладознавства, насамперед принципів перекладу; 3) назви способів, типів перекладу та форм його вияву; 4) назви агентів перекладознавчого процесу; 5) назви концептуальних теорій перекладознавства; 6) назви явищ, неувідомлення яких під час перекладознавчого процесу може мотивувати помилки; 7) назви тропів або фігур, які слід ураховувати під час перекладу. Перші шість – ядрові, остання ж складає периферію як така, що не містить базових знань із перекладознавства.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. До базових термінів перекладознавства, як було зауважено вище, уналежнюємо терміни ідеографійної групи «Перекладознавство як наука та її складники». Цю групу сформовано на основі аналі-

зу відповідної літератури, що також зазначено вище. Констатуємо, що на сьогодні не зафіксовано чітких дефініцій цих термінів у словниках лінгвістичних термінів, лінгвістичних енциклопедіях і глосаріях до підручників із перекладознавства.

Мета дослідження – презентувати склад та зміст понять ідеографійної групи «Перекладознавство як наука та її складники» й запропонувати авторські дефініції розглянутих термінів, представивши їх українською і англійською мовами. Поставлена мета передбачає **розв’язання таких завдань**: у межах розглядуваної ідеографійної групи виокремити синонімні терміни, гіпоніми й гіпероніми та кваліфікувати багатозначні одиниці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін *перекладознавство* номінує окрему галузь науки, включаючи всі її напрями, розділи, дисципліни, що постійно розширюються. У словнику лінгвістичних термінів А. Загнітко так потрактує термін *перекладознавство*: «розділ мовознавства, предметом якого виступає науковий опис процесу перекладу як міжмовної трансформації, а також моделювання процесу перекладу» (Загнітко, 2012: 38). У лінгвістичній енциклопедії О. Селіванової термін *перекладознавство* інтерпретовано більш широко: це «маргінальна філологічна галузь, яка вивчає закономірності процесу перекладу з однієї мови на іншу в його різноманітних виявах, а також досліджує міжмовні відповідники різних рівнів і механізми та способи досягнення різних типів еквівалентності текстів оригіналу й перекладу» (Селіванова, 2009: 454). Порівняймо також стисле формулювання, наведене в одному з глосаріїв: перекладознавство – «наукова дисципліна, яка вивчає процес і результат перекладацької діяльності» (Литвин, 2014: 130). Уважаємо, що більш доцільно дещо змінити тлумачення терміна *перекладознавство як наука* й пропонуємо таке його визначення для майбутнього українсько-англійського словника: **ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ЯК НАУКА** – комплексна дисципліна, що презентує цілісне уявлення про загальну структуру перекладознавчих знань і містить самостійні розділи, як-от: *загальна теорія перекладу, історія теорії та практики перекладу, критика перекладу, прикладне перекладознавство*, а також часткові вчення про переклад: *економічний переклад, технічний переклад, художній переклад, юридичний переклад та ін. у сукупності.* / англ. **TRANSLATION STUDIES AS A SCIENCE** – a comprehensive discipline that presents a holistic view of the general structure of translation knowledge and includes independent fields, such as *general translation theory, history of translation theory and practice, translation criticism, applied translation studies*, as well as specific branches: *economic translation, legal translation, literary translation, technical translation*. Отже, у межах цієї словникової статті представлено родо-видові зв’язки. У сучасному термінопросторі поширена й синонімна номінація цього терміна – **ТРАНСЛЯТОЛОГІЯ ЯК НАУКА** / англ. **TRANSLATOLOGY AS A SCIENCE**.

У глосарії до підручника з перекладознавства, що укладений І. Литвин, наведено термін *загальна теорія перекладу*, зокрема наголошено, що цей розділ транслятології «вивчає універсальні закономірності процесу перекладу взагалі

та залежно від жанру перекладних текстів, визначає теоретичні засади міжмовних, стилістичних, функціональних й інших відповідників, специфіку усного та письмового перекладу тощо» (Литвин, 2014: 128). О. Селіванова визначає цей термін так: «Загальна теорія перекладу встановлює універсальні закономірності, конститутивні чинники, абстрактні моделі акту перекладу, типи міжмовної відповідності, засоби досягнення повноти й точності, прагматичної відповідності оригінального тексту його перекладу і т. ін» (Селіванова, 2006: 455). Водночас А. Загнітко пропонує термін *теорія перекладу*, констатує, що це «наукова дисципліна, яка вивчає процес перекладу та результати перекладацької діяльності, визначає критерії оцінки адекватності перекладу» (Загнітко, 2012: 32). Проаналізувавши й інші визначення актуалізованого терміна, вважаємо, що термін *загальна теорія перекладу* має складнішу семантичну структуру: він містить два лексико-семантичні варіанти (ЛСВ): **ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ – 1**. Самостійний розділ перекладознавства як науки, мета якого – вивчення універсальних закономірностей процесу перекладу, основних засобів досягнення повноти й точності перекладу, узагальнення класифікацій та дефініцій видів перекладу залежно від принципів, покладених у їх основу; визначає критерії оцінки адекватності перекладу. Загальна теорія перекладу спирається на *часткові теорії і практики перекладу*, а також на *спеціальні теорії і практики перекладу*. **2**. Наукова концепція про сутність і особливості двомовної комунікації, логічно обґрунтована модель двомовної комунікації. / англ. **GENERAL TRANSLATION THEORY – 1**. A separate section of translation studies which aims at studying the universal laws of the translation process, the main means of achieving completeness and accuracy of translation, generalize classifications and definitions of types of translation depending on the principles underlying them, and define criteria for assessing the adequacy of translation. **2**. The scientific concept of the essence and features of bilingual communication, a coherent model of bilingual communication.

У словниках лінгвістичних термінів функціює і поняття, синонімне до терміна *загальна теорія перекладу*, що зафіксоване, зокрема, у словнику А. Загнітка: **ЛІНГВІСТИКА ТРАНСЛЯЦІЙНА** – те саме, що теорія перекладу (Загнітко, 2012: 152). / англ. **TRANSLATION LINGUISTICS** – same as theory of translation.

У структурі загальної теорії перекладознавства, як видається, доречно виокремити підрозділ *методологія перекладознавства*. Пропонуємо таку його дефініцію: **МЕТОДОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА** – підрозділ загальної теорії перекладознавства, що визначає сукупність принципів, на яких базується теорія перекладознавства, систему методів, що актуалізовані в процесі перекладу, та сукупність взаємопов'язаних прийомів, що враховують вид і спосіб перекладу. / англ. **METHODOLOGY OF TRANSLATION STUDIES** – a subdivision of the general theory of translation that defines a set of principles on which the theory of translation studies is based, a system of methods that are actualised in the translation process, and a set of interrelated techniques that take into account the type and method of translation.

Складником методології перекладознавства є вчення про *методику перекладу*. Надаємо інтерпретацію цього терміна: **МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДУ** – сукупність методів та прийомів практичної діяльності перекладача, отриманих унаслідок оволодіння цією діяльністю. / англ. **TRANSLATION METHODOLOGY** – a set of methods and techniques of a translator's practical work, obtained as a result of mastering this activity.

Загальна теорія перекладу базується на *часткових теоріях*, тому й це поняття потребує дефініції: *часткові теорії перекладу* «<...> виявляють особливості перекладу з одної конкретної мови на іншу» (Литвин, 2014: 132; див. також: Володіна & Рудківський, 2017: 286). О. Селіванова пропонує синонімний термін *конкретні теорії і практики перекладу*, зауважуючи, що вони «<...> застосовуються щодо пари конкретних мов» (Селіванова, 2009: 455). Пропонуємо термін, що, як видається, є найбільш коректним: **ЧАСТКОВА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ** – теорія і практика перекладу, спроектована на конкретну пару мов. / англ. **PARTIAL TRANSLATION THEORY AND PRACTICE** – theory and practice of translation, focused on a specific pair of languages.

У термінологічних словниках також міститься поняття *спеціальні теорії перекладу*, зокрема йдеться про те, що спеціальні теорії перекладу «досліджують специфіку різних видів перекладацької діяльності (переклад усний, письмовий, синхронний, послідовний, абзацно-фразовий тощо) та особливості, своєрідність і закономірності, зумовлені жанром твору, що перекладається (переклад художньої, наукової, технічної, публіцистичної й іншої літератури)» (Володіна & Рудківський, 2017: 284; див. також: Литвин, 2014: 131). Безперечно, це вид теорії перекладу, що вивчає особливості процесів перекладу текстів різноманітних типів і жанрів, а також вплив на характер цих процесів мовних форм та умов їх виконання. Зважаючи на зазначене, пропонуємо таку дефініцію: **СПЕЦІАЛЬНА ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ** – розроблена часткова теорія перекладу, що спроектована на опис особливостей конкретних видів перекладу (а) як типу діяльності (усний, письмовий, синхронний, послідовний, машинний та ін.) і (б) як його жанрових різновидів (художній, науковий, технічний, публіцистичний тощо) та ін. / англ. **SPECIAL THEORY OF TRANSLATION** – a partial theory of translation has been developed to describe the peculiarities of specific types of translation (a) as a type of activity (oral, written, simultaneous, consecutive, machine translation, etc.) and (b) as its genre varieties (literary, scientific, technical, journalistic, etc.), etc.

Серед спеціальних теорій перекладу виокремлюють *ситуаційну теорію*. Пропонуємо тлумачення цього терміна: **СИТУАЦІЙНА ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ** – спеціальна теорія перекладу, що дещо виходить за межі міжмовних перетворень і пропонує звертання до дійсності. / англ. **SITUATIONAL THEORY OF TRANSLATION** – a special theory of translation that goes somewhat beyond interlingual transformations and offers an appeal to reality.

Функціоє і термін *експериментальне перекладознавство*. Його трактуємо так: **ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО** – спеціальна теорія перекладознавства, що розробляє проблему перевірки перекладів, які здійснені для виявлення того, як можна вдосконалити теорію перекладу. / англ.

EXPERIMENTAL TRANSLATION STUDIES – a special theory of translation studies that develops the problem of checking translations that have been made in order to identify how translation theory can be improved.

Серед типів спеціальних теорій перекладу виокремлюють і *теорію машинного перекладу*. О. Селіванова зауважує, що ця теорія «<...> має прикладний характер і розробляє моделі, програми, бази даних для перекладу конкретних мов» (Селіванова, 2006: 455). Пропонуємо таку дефініцію зазначеного терміна: **ТЕОРІЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ** – спеціальна теорія, що базується на проблемі, пов'язаній із програмами, які проєктуються на процес перекладу, відповідних моделей, інформативних баз, а також механізмів, залучених до перекладу. / англ. **MACHINE TRANSLATION THEORY** – a special theory of translation studies that deals with the problem related to the programs that are designed to be translated, the corresponding models, information bases, and mechanisms involved in translation.

Якщо існують загальна й часткові теорії перекладознавства, то логічно виокремлюють і *прикладне перекладознавство*, що узагальнює інформацію про практичне застосування теорії. Отже, **ПРИКЛАДНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО (ПРИКЛАДНА ТРАНСЛЯТОЛОГІЯ)** – розділ перекладознавства, що проєктуються на його прикладні проблеми, напр., *навчальний переклад*. / англ. **APPLIED TRANSLATION STUDIES (APPLIED TRANSLATOLOGY)** – a branch of translation studies whose sections deal with its applied problems. For example: *educational translation studies*. Доречною буде, як видається, така дефініція цього терміна: **НАВЧАЛЬНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО** – розділ прикладного перекладознавства, який містить настанови щодо реалізації навчально-методичної мети, урахуваючи методи, методики і прийоми, які пов'язані з підготовкою спеціалістів у сфері перекладознавства, напр.: *диктант-переклад, реферативний переклад, ситуативний переклад, аналіз помилок*. / англ. **EDUCATIONAL TRANSLATION STUDIES**. A section of applied translation studies that contains guidelines for the implementation of educational and methodological goals, taking into account methods, techniques and methods related to the training of specialists in the field of translation studies, for example, *dictation-translation, summary translation, situational translation, error analysis*. *Навчальне перекладознавство* презентує низку конкретних видів, що актуалізує в його структурі гіперо-гіпонімні зв'язки. Зокрема термін *диктант-переклад* можна потрактувати так: **ДИКТАНТ-ПЕРЕКЛАД** – вид тренувальних вправ на заняттях із вивчення перекладу, коли проводиться переклад, близький до оригінального тексту. / англ. **DICTIONATION-TRANSLATION** – one of the types of training exercises in translation classes during which the original text is written down and translated. Актуалізуємо й дефініцію іншого виду навчального перекладу: **РЕФЕРАТИВНИЙ ПЕРЕКЛАД** – вид тренувальних вправ, коли проводиться скорочений переклад, мета якого – передати лише основний зміст тексту оригіналу. / англ. **SUMMARY TRANSLATION** – one of the types of training exercises that uses abbreviated translation to convey the main idea of the original text. Наступний вид навчального перекладу – *ситуативний*. **СИТУАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД** – одна із тренувальних вправ, коли переклад виконується у фор-

мі діалогів і сценок. / англ. **SITUATIONAL TRANSLATION (ROLE-PLAY TRANSLATION)** – one of the training exercises in which the translation is performed in the form of dialogues and scenes. Error correction is defined as follows. Серед видів навчального перекладу й *робота над помилками*. **РОБОТА НАД ПОМИЛКАМИ** – тренувальна вправа під час якої проводиться аналіз типових помилок та демонструється правильний варіант перекладу. / англ. **ERROR WORK** – a training exercise in which typical mistakes are analysed and the correct translation is shown.

У розглянутій науково-навчальній літературі зафіксовано й поняття *історія перекладу*. О. Селіванова дає йому таке тлумачення: *історія перекладу* «вивчає еволюцію перекладацької діяльності і різних його напрямів» (Селіванова, 2006: 455). Однак використовують і більш широкий складений термін – *історія теорії та практики перекладу*. Дослідники наголошують, що «історія теорії та практики перекладу пов'язана з дослідженням історичних етапів й основних напрямів перекладацької діяльності, періодизацією перекладів, варіюванням уявлень про сутність перекладу, роль перекладної літератури в національних літературах тощо» (Литвин, 2014: 128); наука, «<...> пов'язана з дослідженням історичних етапів й основних напрямів перекладацької діяльності, періодизацією перекладів, варіюванням уявлень про сутність перекладу, роль перекладної літератури в національних літературах тощо» (Володіна & Рудківський, 2017: 280). Пропонуємо актуалізувати більш точний термін *історія теорії та практики перекладу*. Уважаємо, що це багатозначна одиниця, яка містить три ЛСВ: **ІСТОРИЯ ТЕОРИЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ – 1. У широкому** розумінні – це інформація про розвиток перекладацької діяльності, починаючи із часів античності; інтерпретація моделювання перекладацького процесу в діахронійному аспекті, що виявляє зв'язок з історією літератури, історією культури й ширше – вважається явищем культури. **2. У вузькому** значенні – це один зі складників загальної теорії перекладу, що виокремлюється поряд із критикою перекладу, методикою викладання перекладознавства та ін., мета якого досліджувати процеси вироблення і розвитку критеріїв, законів і принципів перекладу; чинники, що впливають на те чи інше ставлення до перекладу як виду комунікації. **3. Самостійний розділ перекладознавства як науки**, мета якого – з'ясування місця, ролі та еволюції перекладу в умовах розвитку людського спілкування, презентації етапів його поступу з урахуванням теоретичних і прикладних аспектів. / англ. **HISTORY OF TRANSLATION THEORY AND PRACTICE – 1.** In a **broad** sense, this is information about the development of translation, starting from the origin of this type of human activity in antiquity; interpretation of the modelling of the translation process in a diachronic aspect, which reveals a connection with the history of literature, cultural history and, more generally, is considered a cultural phenomenon. **2.** In a **narrow** sense, it is one of the components of the general theory of translation, which is distinguished along with translation criticism, methods of teaching translation studies etc., where the processes of development of criteria, laws and principles of translation, factors influencing a particular attitude to translation as a type of communication are studied.

3. An independent section of translation studies as a science, the purpose of which is to clarify the place, role and evolution of translation in the context of human communication, to present the stages of its development, taking into account theoretical and applied aspects.

До термінів розглядуваної групи вналежнюємо й номінацію *критика перекладу*. Т. Шмігер зазначає, що «<...> літературна критика хронологічно й суттєво є своєрідним авангардом літературознавства, що формує перші уявлення про літературні явища і пропагує їх серед читачів. На початку ХХ ст. рецензії та інші критичні замітки відіграли цю установчу роль для студій про переклад як теоретичної системи з відповідними критеріями, ієрархією та правилами» (Шмігер, 2009: 52). О. Палопоскі зауважує, що існує кілька поглядів на визначення цього терміна. Учений пропонує два з них, які використовує Л. Г'юсон: «<...> 1) позначення наукових досліджень (на відміну від ненаукових рецензій перекладів)» та «2) розуміння особливостей тексту, а не оцінювання його» (Палопоскі, 2021: 73). Пропонуємо таке визначення цього терміна: **КРИТИКА ПЕРЕКЛАДУ** – окремий напрям перекладознавства, що вивчає літературно-критичний підхід до аналізу тексту перекладу. / англ. **TRANSLATION CRITICISM** – a separate field of translation studies that studies the literary and critical approach to the analysis of a translation text.

Ще одним терміном, що презентує розглядувану групу, є термін *лексикографія перекладна*. Його не фіксують розглядувані джерела. Проте вони включають, що зрозуміло, термін *лексикографія*. О. Селіванова пише, що лексикографія «<...> займається укладанням словників, їхнім вивченням і розробкою теорії словникового впорядкування» (Селіванова, 2011: 323). Визначення лексикографії в словнику А. Загнітка має такий вигляд: «<...> 1) розділ мовознавства, що описує принципи укладання словників, структур словникової статті, макропозицію і мікропозицію словників; 2) збирання слів певної мови, зведення їх у систему і видання як лексикону, словника; 3) сукупність словників, словникова література» (Загнітко, 2012: 134). Пропонуємо таке визначення: **ЛЕКСИКОГРАФІЯ ПЕРЕКЛАДНА** – це напрям перекладознавства, завдання якого – упорядкування, описування і укладання спеціалізованих дво- чи багатомовних словників, пов'язаних із практикою перекладу, що реалізується шляхом відтворення, передавання слова, фраземи, синтаксеми тощо однієї мовної системи відповідними засобами іншої мови. / англ. **TRANSLATION LEXICOGRAPHY** – is a branch of translation studies whose task is to organise, describe and compile specialized bilingual or multilingual dictionaries related to the practice of translation, which is realized by reproducing, transmitting words, phrases, syntaxes, etc. of one language system by the appropriate means of another language.

Оскільки для сучасного мовознавства загалом характерний експансіонізм, то з розвитком мовознавства виникають нові напрями перекладознавства, серед яких, наприклад, *когнітивне перекладознавство*, чи *когнітивна транслятологія*. О. Селіванова вважає, що *когнітивна транслятологія* спрямована «<...> на дослідження концептуальних структур, які відпові-

дають вербальним формам текстів оригіналу й перекладу, а також когнітивних механізмів перетворення інформації при перекладі» (Селіванова, 2009: 460). Визначення терміна *когнітивна лінгвістика* запропоноване в згаданому словнику А. Загнітка: «<...> напрям лінгвістичних досліджень, що виник на початку 80-х років ХХ ст. на перетині когнітології (науки про знання), когнітивної психології (психології пізнання), психолінгвістики та лінгвістики у рамках когнітивної науки. Когнітивна лінгвістика досліджує механізми знання мови і механізми вияву знань у мові, проблеми співвідношення мови і свідомості, роль мови в концептуалізації і категоризації світу, у втіленні пізнавальних процесів й узагальненні людського досвіду, зв'язок окремих когнітивних здібностей людини з мовою і форми їхньої взаємодії. Л. к. – одна з головних наук когнітивного циклу (разом із когнітивною психологією, моделюванням штучного інтелекту, теорією інформації, нейронауками та ін.)» (Загнітко, 2012: 139). Базуючись на наведених дефініціях, пропонуємо таке тлумачення актуалізованого терміна: **КОГНІТИВНА ТРАНСЛЯТОЛОГІЯ (КОГНІТИВНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО)** – напрям перекладознавства, що виник на межі з когнітивною лінгвістикою та проектується на дослідження когнітивних механізмів та концептуальних структур, що актуалізуються під час перетворення інформації в процесі перекладу. / англ. **COGNITIVE TRANSLATION STUDIES (COGNITIVE TRANSLATOLOGY)** – a field of translation studies that emerged on the borderline with cognitive linguistics and is designed to study the cognitive mechanisms and conceptual structures that are actualised during the transformation of information in the translation process.

Висновки. В українській лінгвістичній лексикографії бракує двомовного українсько-англійського словника термінів перекладознавства, методіку моделювання якого до цього часу не вироблено, як не визначено й склад термінів, що потребують уніфікованих дефініцій.

До базових термінів перекладознавства серед інших уналежнюємо ідеографійну терміногрупу «Перекладознавство як наука та її складники», яка виокремлена із застосуванням традиційної методіки, що стала предметом розгляду цієї розвідки.

Щоб оптимально сформулювати дефініцію, здійснюємо аналіз визначень, що запропоновані в авторитетних словниках та енциклопедіях лінгвістичних термінів, а також у словничках до навчальної літератури з перекладознавства, й обираємо найбільш оптимальний спосіб дефініювання, що відображає семантичні зв'язки, які виникають між потрактованими термінами, презентуючи його українською і англійською мовами. Етимологічних довідок не подаємо й не вказуємо на походження терміна. Однак зважаємо на синонімі та родовидові зв'язки, феномен багатозначності. Синонімі відношення заплановано фіксувати в межах відповідних словникових дефініцій домінанти синонімічного ряду та традиційно в окремих словникових статтях з актуалізацією відсилань до тлумачення домінантної одиниці. На видові поняття зазвичай указують у межах словникових статей під час презентації родового поняття, крім того, їх

дефініції подаються у словнику за алфавітним принципом з відсиланням до видового терміна.

Розглянута ідеографійна терміногрупа об'єднує 21 термін, що презентує усталені (традиційні) та новітні одиниці, які слугують для номінації порівняно нових напрямів перекладознавства чи нових учень, підвидів теоретичної і прикладної транслятології, навчальних дисциплін.

Констатуємо, що розглянута мікросистема містить здебільшого складені терміни, які є двослівними й багатослівними. Більшість із виокремлених одиниць однозначні, що позитивно з огляду на постулати термінознавства, багатозначних термінів небагато – усього три. Наведені терміни найбільш послідовно презентують гіперо-гіпонімні зв'язки. Простежуємо й синонімні відношення, що фіксують усталені термінопоняття, уживання яких не викликає застережень. До кожного українського терміна підібрано семантичну паралель – англійський еквівалент.

Перспективою дослідження є підготовка тлумачно-перекладного (українсько-англійського) словника термінів перекладознавства, потреба створення якого вже давно назріла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашина, В., Вороновська, І., & Космеда, Т. (2000). Спроба укладання тлумачного словника перекладознавчих термінів. *Вісник Державного університету «Львівська політехніка»: Проблеми української термінології*, (402), 127–130. <https://ena.lpnu.ua/collections/f94cad83-2fda-48b1-aadd-ed27cc2faa80>
2. Білоус, О., & Білоус, О. (2020). «Енциклопедія перекладознавства» українською мовою: рецензія та історичний штрих її публікації. *Наукові записки. Серія Філологічна*, (193), 50–59. <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/40/32>
3. Бялик, В. (2021). Рецензія на книгу: Енциклопедія перекладознавства / пер. з англ., за ред. О.А. Кальниченка та Л.М. Черноватого. Том 1. Вінниця: Нова книга, 2020. 552 с. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 831–832, 317–319. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2021_831-832_33.
4. Войтович, О.О. (2024). Особливості відображення термінів перекладознавства в словничках до підручників та посібників із транслятології. У К.І. Мізін (Ред.), *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку*, Ч. 1, 56–57. Університет Григорія Сковороди в Переяславі. <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4331538-68ac-4125-8843-dd4c904282c8/content>
5. Володіна, Т.С., & Рудківський, О.П. (2017). *Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: навчально-методичний посібник*. Київ: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету.
6. Гриців, Н.М., Сабан, О.В., & Синдега, Р.С. (2023). Терміни перекладознавчого спрямування: типологія та функція. *Нова філологія*, 89, 78–86. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-11>
7. Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни* (Т. 2: К–О). Донецьк: ДонНУ.
8. Космеда, Т., & Войтович, О. (2024). Проблема виокремлення базових термінів перекладознавства: своєрідність їх фіксації в «Словнику сучасної лінгвістики» А. Загнітка. *Лінгвістичні студії*, 48, 110–121. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.9>

9. Космеда, Т., & Войтович, О. (2025). Становлення системи базових термінів перекладознавства (на матеріалі аналізу енциклопедії «Сучасна лінгвістика» О. Селіванової). *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія»*, 1 (31), 349–360. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/19542/19539>
10. Литвин, І.М. (2013). *Перекладознавство: навчальний посібник*. Черкаси: Вид-во Ю.А. Чабаненко.
11. Палопоскі, О. (2020). Критика перекладу. У І. Гамбієр, Л. ван Дорслар, О.А. Кальниченко, & Л.М. Черноватий (Ред.), *Енциклопедія перекладознавства* (Т. 3, с. 71–79). Вінниця: Нова Книга.
12. Петрова, Т.О. (2021). *Українська термінографічна критика: становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників)*. Харків: Майдан.
13. Селіванова, О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
14. Степанова, А. (2020) Енциклопедія перекладознавства – всеукраїнський громадський проєкт. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 92, 138–139. <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/17243/15853>
15. Шаблій, О. (2002). Термінологічні «псевдодрузі перекладача». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми української термінології*, 453, 122–126. <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/terminologichni-psevvdodruzi-perekladacha>
16. Шмігер, Т. (2009). *Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя*. Київ: «Смолоскип».

Tetyana Kosmeda
Oleh Voitovych

COMPOSITION AND CONTENT OF THE TERMS OF THE IDEOGRAPHIC GROUP
“TRANSLATION STUDIES AS A SCIENCE AND ITS COMPONENTS”:
UKRAINIAN-ENGLISH PARALLELS

In the present scholarly study, 21 units of the ideographic terminological group “Translation Studies as a Science and Its Components” have been singled out, representing the core domain of the terminology system of translation studies. This study examines the challenge of defining selected terms based on an analysis of contemporary authoritative dictionaries, encyclopaedias of linguistic terms, and glossaries appended to educational materials. The analysed terms are predominantly two-word and multi-word expressions, most of these terms are monosemous and primarily form hypernym-hyponym relationships, while synonymic relations occur less frequently. Authors’ definitions of the units within the examined terminological system have been proposed in both Ukrainian and English. These definitions are expected to be incorporated into a bilingual explanatory and translation dictionary of translation studies terminology, thereby contributing to the expansion of bilingual terminographic practice.

Keywords: English language, ideographic terminological group, translation studies, terminology, terminography, Ukrainian language.

REFERENCES

1. Abashyna, V., Voronovska, I., & Kosmeda, T. (2000). An attempt to compile an explanatory dictionary of translation studies terms. *Bulletin of the State University “Lviv Polytechnic”: Problems of Ukrainian Terminology*, (402), 127–130. <https://ena.lpnu>.

- ua/collections/f94cad83-2fda-48b1-aadd-ed27cc2faa80https://ena.lpnu.ua/collections/f94cad83-2fda-48b1-aadd-ed27cc2faa80 (in Ukr.).
2. Bilous, O., & Bilous, O. (2020). *The “Encyclopedia of Translation Studies” in Ukrainian: Review and historical aspects of its publication. Scientific Notes. Philological Series*, (193), 50–59. <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/40/32> (in Ukr.).
 3. Bialyk, V. (2021). Review of the book: *Encyclopedia of Translation Studies* (Vol. 1, O.A. Kalnychenko, & L.M. Chernovatyi, Eds.). Vinnytsia: Nova Knyha, 2020, 552 p. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 831–832, 317–319. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2021_831-832_33 (in Ukr.).
 4. Voitovych, O.O. (2024). Peculiarities of the representation of translation studies terms in glossaries for textbooks and manuals on translatology. In K.I. Mizin (Ed.), *Intercultural Communication and Translation Studies: Points of Contact and Development Prospects*, Vol. 1, pp. 56–57. Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4331538-68ac-4125-8843-dd4c904282c8/content> (in Ukr.).
 5. Volodina, T.S., & Rudkivskiy, O.P. (2017). *General translation theory for the first (bachelor’s) level: A textbook*. Kyiv: Publishing Center of Kyiv National Linguistic University (in Ukr.).
 6. Hrytsiv, N.M., Saban, O.V., & Syndeha, R.Ye. (2023). Translation studies terminology: Typology and function. *New Philology*, 89, 78–86. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-11> (in Ukr.).
 7. Zahnitko, A. (2012). *Dictionary of Modern Linguistics: Concepts and Terms* (Vol. 2: K–O). Donetsk: DonNU (in Ukr.).
 8. Kosmeda, T., & Voitovych, O. (2024). The problem of identifying basic terms in translation studies: Specific features of their representation in A. Zahnitko’s Dictionary of Modern Linguistics. *Linguistic Studies*, 48, 110–121. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.9> (in Ukr.).
 9. Kosmeda, T., & Voitovych, O. (2025). Formation of the system of basic terms in translation studies (based on the analysis of the *Encyclopedia of Modern Linguistics* by O. Selivanova). *Bulletin of Science and Education. Philology Series*, 1 (31), 349–360. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/19542/19539> (in Ukr.).
 10. Lytvyn, I.M. (2013). *Translation studies: A textbook*. Cherkasy: Publishing House of Yu. A. Chabanenko (in Ukr.).
 11. Paloposki, O. (2020). Translation criticism. In I. Gambier, L. van Dorsslaer, O.A. Kalnychenko, & L.M. Chernovatyi (Eds.), *Encyclopedia of Translation Studies* (Vol. 3, pp. 71–79). Vinnytsia: Nova Knyha (in Ukr.).
 12. Petrova, T.O. (2021). *Ukrainian terminographic criticism: Formation, development, and perspective (based on the critical assessment of terminological dictionaries)*. Kharkiv: Maidan (in Ukr.).
 13. Selivanova, O. (2006). *Modern linguistics: A terminological encyclopedia*. Poltava: Dovkillia-K (in Ukr.).
 14. Stepanova, A. (2020). *The “Encyclopedia of Translation Studies” – a nationwide public project. Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 92, 138–139. <https://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/article/view/17243/15853> (in Ukr.).
 15. Shablii, O. (2002). Terminological “false friends of the translator.” *Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”*: *Problems of Ukrainian Terminology*, 453, 122–126. <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/terminologichni-psevdotodruzi-perekladacha> (in Ukr.).
 16. Shmiher, T. (2009). *The history of Ukrainian translation studies in the 20th century*. Kyiv: Smoloskyp (in Ukr.).